

crkva u svijetu

POGLEDI

OBLIKOVANJE SELILAČKE CRKVE U ERI INDUSTRIJALIZACIJE

Mladen Karadžole

Ako promatramo razvoj svijeta, onda je očito da je čovjek stalno u pokretu, u seobi kao da bi htio ostvariti Stvoriteljevu poruku praobjave: Rađajte se i množite se! Napučite zemlju i sebi je podvrgnite (Gn 1, 28). Zato bi bilo njegovo pravo ime **čovjek-selilac**.

Crkva ide u susret tom čovjeku-seliocu da mu donese radosnu vijest o spasenju u Isusu Kristu i prilagođuje se prilikama njegove egzistencije. No pitanje je da li seobe znače za Crkvu i evangelizaciju dobru priliku ili predstavljaju opasan rizik? Novija pastoralna iskustva i sociološke studije pokazale su da seobe znače veliku opasnost za vjeru, jer moderne seobe masovno čupaju čovjeka iz njegove sredine te se teško taj iseljenik uklapa u novu.

Da li je to značajno za svaku seobu ili samo za neku njezinu formu? Osvrnut ćemo se na neka posebna razdoblja u povijesti Crkve kada su seobe bile dosta žive i zaustavit ćemo se napose na eri industrijalizacije da ustanovimo kako seobe unose promjene i oblikuju Crkvu kao selilačku Zajednicu.¹

¹ Usp. BRAECKMAN, C., *Les étrangers en Belgique*, Bruxelles, 1973; DOLLOT, L., *Les migrations humaines*, Paris, 1958; GEORGE, P. *Les migrations internationales*, Paris, 1976; HOUTART, Fr., *Aspects sociologiques du catholicisme américain*, Paris, 1958. HOUTART, Fr. — REMY, J., *Milieu urbain et communauté chrétienne*, Tours, 1968; LOT, R., *Les invasions germaniques*, Paris, 1935; MUMFORD, L., *La città nella storia*,² Milano, 1963; PERNOUD, R., *Histoire de la bourgeoisie en France*, 2 sv., Paris, 1960; VERECKE, R. P., *L'Eglise dans les migrations*, u *Migration et Pastorale*, Paris, 1963; zatim Demain les immigrés, u *La Revue Nouvelle*, br. 9, 1980.

CRKVA U SEOBI NARODA KROZ VJEKOVE

1. Seobe u kršćanskoj starini

Te su seobe bile pozitivni faktor u širenju vjere i Crkve.

a) *Židovska emigracija* je pružila zgodnu priliku da se Evanđelje proširi.

Može se reći da je prvo širenje kršćanske vjere slijedilo tragove židovske emigracije u grčko-rimskom svijetu.

Židovi su već od III. st. prije Kr. prodirali u čitavo mediteransko područje. Razni su razlozi utjecali na židovske seobe, npr. invazije, ratovi itd., ali je najvažniji bio slobodno seljenje, jer su neki krajevi Palestine bili prenapučeni. U I. st. poslije Kr. u Palestini je bilo oko 2.000.000 stanovnika, a 6.000.000 Židova je bilo izvan domovine. Tako su bili u Aleksandriji u I. st. vrlo brojni: 2/5 pučanstva bilo je židovsko. Njihove zajednice su bile zatvorene, s vlastitom administracijom, sinagogama i karitativnim ustanovama.

Apostol naroda sv. Pavao služio se u misionarskom radu tim židovskim zajednicama u dijaspori da bi imao slušatelje. Ponajprije se obraćao njima u njihovim sinagogama. Tako npr. u Solonu, Efezu itd. (Up. Dj 17, 2; 19, 8). Iako Pavao nije imao uspjeha kod svojih sunarodnjaka, ipak je preko njihovih sinagoga pristupio prozelitima i brojnim židovskim simpatizerima, »bogobojaznima«. I tu je imao uspjeha. (Up. Dj 16: obraćenje Lidije u Filipima.)

b) *Migracije unutar Rimskoga carstva* u II. i III. st. pomogle su da se kršćanstvo proširilo po Africi i Galiji.

Misionari I. st. nisu imali nasljednike. Istina, biskupi su naslijedili apostole, ali su biskupi ponajviše radili za već osnovane kršćanske zajednice. Pa tko je pronio vjeru? Robovi koji su obratili svoje gospodare, vojnici svoje drugove, trgovci što su krstarili Carstvom preko cesta, rijeka i mora i u slučajnim susretima su svjedočili za Krista.

U Africi, u Numidiji, 180. g. postoji solidna kršćanska zajednica. Fenička kolonizacija je povezala Kartagu s Istokom, a rimsko osvajanje je učvrstilo trgovačke veze s Italijom. Istim je putem doseglo Evanđelje te krajeve.

U Galiji, npr., Crkva u Lyonu je 177. g. zajednica doseljenika. Kršćani su onamo već prije došli iz pokrajina Azije i Frigije gdje je Crkva bila procvatila, apostolski su djelovali i osnovali Crkvu. Slično je bilo u Arlesu, Marseilleu, Nimesu itd. gdje su bile jake doseljeničke kolonije s Istoka i dobre plovidbene veze s Rimom i Malom Azijom. Tako se kršćanstvo, oslonivši se na rimske i istočne doseljenike, proširilo među stanovnicima Galije.

Sličan proces se zbio u Dalmaciji i Panoniji. Značajno je da je već Kajo iz Salone izabran za papu 283. g.

c) *Barbarske migracije* završile su se pokrštenjem i osnutkom kršćanskih država na Zapadu.

Rad na evangelizaciji se nastavio u Rimskom carstvu u IV. i V. st., ali treba priznati da se to odigralo unutar Carstva, barem na Zapadu. Rimljani se zanimaju za Rimljane. Euzebij iz Cezareje, jedini teoretičar apostolata među nekršćanima povezo je proširenje kršćanstva s akcijom Carstva da se barbari civiliziraju. Prva su obraćenja barbara slučajna: tako je npr. kršćanska ropkinja Nina prva širila vjeru u Krista u Georgiji.

Provala Huna u Evropu u drugoj polovici IV. st. izazvala je lančanu reakciju seobe naroda tako da se je u nešto više od pola stoljeća promijenila demografska karta Evrope. Došljaci su bili ili »pogani« ili kršćani-arijanci. Odmah je iskrsnuo misionarski problem: kako ih obratiti? Sada su se pojavili biskupi-misionari koji su u vrijeme propadanja Carstva imali sve veću ulogu. Nastojali su da najprije uvedu barbarske vođe u katoličku Crkvu, npr. sv. Remi je u Reimsu krstio franačkoga kralja Klovisa. Istina, trebalo je još vremena da i franački puk postane kršćanski. Arijanci se također nisu dugo zadržali na Zapadu. Nestali su s prevlašću Vizigota koji su se obratili krajem VI. st.

Malo poslije, u VII. st., doseljuju se i Hrvati na Jadran da ubrzo pokrštenjem uniđu u kulturni krug evropskih naroda.

Može se dakle zaključiti da su barbarske migracije završile pokrštenjem i osnutkom kršćanskih država na Zapadu, što je bilo kao uvod u srednjovjekovni poredak.

2. Srednjovjekovne seobe

Srednjovjekovne su seobe učvrstile vjeru i Crkvu. Njima je pogodovalo demografsko širenje što je započelo sredinom X. st., pojačavalo se do kraja XIII. st., onda je opadalo i zaustavilo se sredinom XIV. st. U periodu demografskog pritiska susrećemo nutarne migracije, pa i međukontinentalne, osobito prema Maloj Aziji. Od *nutarnjih migracija* vrijedno je spomenuti agrarne, zatim migracije u gradove, vjerske, studentske i trgovačke; od *međukontinentalnih* dvije pojave: trgovačke kolonije i križarske ratove.

a) Agrarne migracije

Htjelo se ujednačeno rasporediti pučanstvo. U Engleskoj je npr. između 1086. i 1348. g. bilo poraslo od oko 1.100.000 na 3.700.000 stanovnika. Svuda su se krčile ledine, sušile močvare. Osobito su cistercitske opatije prednjačile primjerom. Seljaci su sudjelovali u kolonizaciji pojedinačno ili grupno, silom ili milom, privučeni povlasticama i prednostima, što su im gospodari udijelili. U Francuskoj je bila gotovo sva obradiva zemlja zauzeta.

Pošto je ponestalo zemlje u blizini, pošlo se dalje čak preko granica kršćanske Evrope. Tako su vojnici, seljaci, misionari krenuli iz Njemačke preko rijeka Elbe i Odre u slavenske i baltičke zemlje, slabo napučene, da ih koloniziraju i pokrstе, na žalost, često silom.

b) Migracije u gradove

U to vrijeme umnažaju se sela i gradići, npr. francuski grad Lille potječe iz te feudalne epohe. Oblikuju se i gradske metropole. Čini se da oko g. 1000. Evropa nije imala grada koji bi bio veći od 10.000 stanovnika, a krajem XIII. st. Milano već ima 200.000, Firenca, Đenova i Venecija broje više od 100.000 stanovnika. Izvan Italije porast je gradova manji. Početkom XIV. st. Pariz ima 200.000, Gent 50.000, Arras, koji je prije bio samo opatija, oko 20.000 građana.

Odakle dolaze ti stanovnici novih gradova? Uglavnom su iz okolnih sela. Obitelji velikih talijanskih gradova u XII. i XIII. st. imaju oko 2/ imena seljačkog podrijetla. Pojava sela i gradova mnogo je utjecala na postanak seoskih i gradskih župa. Može se reći da je nova župska geografija ostala ođ tada pa do XVII. i XVIII. st. bez većih promjena.

U to doba su nastali i mnogi samostani prosjačkih redova, franjevacā, dominikanaca itd. koji su nastojali pastoralno zadovoljiti potrebe, posebno u gradovima. Ne smiju se mimoći raznolike bratovštine koje su sa svojim klerom, organizacijama, ustanovama pobožnosti i milosrđā, te svečanostima znatno utjecale na vjerski život svojih članova. Crkva je na taj način uspjela preko župa, opatija, samostana i bratovština primiti doseljениke, dati im neku pozitivnu sredinu za njihov razvitak i učvrstiti vjeru.

c) Vjerske migracije

U XII. i XIII. st. cvala su hodočašća. Sveta Zemlja, Rim, Santiago de Compostela, Chartres itd. bila su omiljela središta gdje su se skupljale mase hodočašnika. Uz ceste kojima su putovali »Božji selioci« izgrađene su za njih crkve, gostinјci, bolnice. U hodočasničkim mjestima, kao npr. u Rimu i drugdje, podignuti su nacionalni gostinјci da prime hodočasnike i da ih vodiči na materinskom jeziku sprovedu kroz sveta mjesta da dobiju oproste.

Bilo je i neprilika. Hodočašća su se obično obavljala pješke i trajala dugo, npr. hodočašće je za one koji su dolazili sa sjevera trajalo 9 mjeseci do Santiago de Compostela u Španjolskoj. Koncil je u Rouenu 1072. g. zaprijetio ženama izopćenjem koje bi bile sklopile novu ženidbu dok im je muž bio na hodočašću. Ipak su sve te vjerske migracije, prožete molitvom i solidarnošću, dosta doprinijele da se je oblikovala vjerska svijest i učvrstila vjera.

d) Studentske migracije

Srednjovjekovna sveučilišta su bila međunarodna. Na njima su se skupljali profesori i studenti iz svih zemalja Zapada. Crkva je osnivala i št

tila sveučilišta. Latinski jezik je omogućio pristup na bilo koje sveučilište. Programi su studija bili uglavnom jednaki. Na sveučilištima se pekao »intelektualni kruh kršćanstva« i stvarao jedinstveni nazor među različitim narodima. Sve je to pogodovalo razvitku vjere i Crkve.

a) Trgovačke migracije

Trgovci su bili stalno na putu. Odvijala se trgovina između Zapada i Sirije, Egipta, Sjeverne Afrike. Tako su mnogi talijanski trgovci putovali svake godine na Istok, i naši Dubrovčani nisu zaostali u trgovačkom elanu. Trgovci su bili kršćani, udruženi u »gilde« ili bratstva. Darivali bi često znatan dio svojih prihoda za gradnju crkvenih objekata. Porast trgovine se poklapao s usponom gotike.

Putujući izvan kršćanskih zona trgovci su na ovaj ili onaj način svjedočili za svoju vjeru i sudjelovali u njezinu proširenju. No postajali su i sumijivi svojoj kršćanskoj sredini koja je voljela stabilnost, a ne novotarije. Sv. Toma Akv. je svjetovao vladare da ograniče broj stranih trgovaca, jer kvare običaje građana i navode ih da žive kao i oni, a to uznemiruje državni poredak (*De regno*, II, 3).

f) Trgovačke kolonije

Osobito su talijanski trgovački gradovi osnivali stalne kolonije na mediteranskom području, npr. Đenova u Antiohiji i Beyrouthu, Venecija u Tiru, Pisa u Jafi itd. Te su kolonije bile u velikim gradovima: Carigradu, Aleksandriji, Tunisu — kao mala Đenova, mala Venecija, mala Pisa s crkvom koja se nazivala kao katedrala u metropoli, s administrativnom zgradom, mlinom, pekarom, skladištem, s klerom koji je imenovao biskup iz metropole i s konzulom što bi ga postavila općina. Iako odnosi među tim kolonijama nisu bili srdačni, ipak su te naseobine predstavljale u muslimanskom svijetu značajne kršćanske centre.

g) Križarski ratovi

Ti su ratovi uzevši ih u cjelini bili promašeni i negativni. No bilo je i pozitivnih doprinosa. Križari su poslije svojih osvajanja gradili i napučili Svetu Zemlju. Oko milijun što boraca što naseljenika, došlo je iz Evrope onamo. Dva se stoljeća selilo. Oponašao se civilni feudalni sustav. Patrijarh u Jeruzalemu bio je duhovni poglavar novoga kraljevstva. Bile su 4 nadbiskupije sa svojim sufraganima. Od patrijarhe u Antiohiji bile su ovisne 3 nadbiskupije. Osnivale su se župe, gradili samostani. Ponovno je niklo autentično kršćanstvo u Palestini i Siriji. Kad su križari morali napustiti Svetu Zemlju, bili su se povukli na Cipar. Velike gotske crkve i danas svjedoče o vjerskom shvaćanju tih doseljenika.

Taj dodir s Istokom promicao je u XII. i XIII. st. procvat znanstvene renesanse na Zapadu. Oživjelo je zanimanje za antiku posredstvom arapske kulture. Nadbiskup Raimund (1126—1151) osnovao je prevodilački centar u Toledu. Tu je krajem XII. st. prešao Aristotel u latinsku kulturu. Za Fridrika II. (1194—1250) nastao je početkom XIII. st. sličan cen-

tar na njegovu dvoru na Siciliji. Ondje se nadasve prevodio Averroes. Sve je to značilo veliku prednost za razvitak teologije i kršćanske civilizacije.

3. Seobe u eri industrijalizacije

Iako od XVI. do XVIII. st. migraciona kretanja popuštaju, ipak treba istaknuti da su novovjeka geografska otkrića, seobe u Ameriku, napredak u prometnim sredstvima bili preludij masovnih migracija što su značajne za eru industrijalizacije.

U XIX. i XX. st. migraciona kretanja su postala brojnija i češća. Svjetski ratovi su također uzrokovali velike seobe. Čovječanstvo se pojavljuje kao nikada prije u pokretu zbog rada, slobode, studija, odmora itd. Bila je tradicija da se iz Evrope selilo u prekomorske zemlje, no Zajedničko evropsko tržište koje je osnovano 1957. g. mnogo je skrenulo te seobe na samu Evropu. Bilo je potrebno i da siromašne zemlje nađu svoju ekonomsku ravnotežu i da se bogate zemlje dalje razvijaju. Iskrsnuo je problem: kako povezati ekonomski napredak s dostojnim životom radnikadoseljednika? I Crkva se našla kao u vihoru. Kakve će biti posljedice svega toga? Što bi trebalo učiniti da se očuva i uznapredi vjera i ljudske vrijednosti u toj selilačkoj bujici koja čupa milijune i presađuje u druge nepoznate krajeve Evrope i svijeta?

a) *Od prekomorskih do intraevropskih migracija*

Evropa se od sredine XVIII. st. pa do 1940. g. demografski vrlo razvila. U prvoj fazi (1750—1880) snažno je napredovala Zapadna Evropa, a u drugoj (1880—1940) Južna i Istočna Evropa, dok se u Zapadnoj proces usporio zbog opadanja nataliteta.

U tom vremenu od gotovo dva stoljeća povećano je bilo pučanstvo Francuske za 2,5 puta, Njemačke za 4,5, Velike Britanije za 8, Evrope za 4 puta. Na porast evropskog pučanstva nadovezao se migracioni pokret neviđenih razmjera. Od početka XIX. st. do 1940. g. napustilo je Evropu oko 70.000.000.

I. *U vremenu od 1815. do 1914.* mogu se razlikovati tri razdoblja: 1815—1846. g.: sele iz Svjeveroatlantske Evrope, osobito iz Engleske i Škotske, (oko 100.000 godišnje pri kraju te periode) u Sjevernu Ameriku, Alžir, Australiju i Novu Zelandiju. 1846—1880. g.: tom se seljenju pridružuju Irci, Nijemci, Skandinavci (oko 400.000 godišnje). 1880—1914. g.: migracioni val zahvaća i Istočnu Evropu (oko 800.000 godišnje).

II. *Između dva rata 1918—1940. g.* zemlje prijema ograničuju broj useljenika (oko 500.000 godišnje nakon rata do ekonomske krize 1930.)

III. *Nakon drugog svjetskog rata 1945—1950. g.* priliv je bio smanjen. Imigracija se sastojala od Iraca, pripadnika mediteranskih zemalja i političkih izbjeglica. Između 1952. i 1969. g. iselilo se iz Evrope u prekomorske zemlje 1.697.000 od kojih su polovica bili politički iseljenici.

Prekretnica je bila oko 1960. g. Seobe u prekomorske zemlje ustupile su mjesto seobama u evropske zemlje: Njemačku, Švicarsku, Veliku Britaniju itd., poglavito u zemlje Zajedničkog evropskog tržišta. Tako je Španjolska u razdoblju od 1950—1959. od svojih 100 emigranata samo njih 5 slala u Evropu, a 1968. g. slala ih je 85, Portugal 15 prema 66, Italija 54 prema 82.

U državama Evropske ekonomske zajednice — EEZ² bilo je 1979. g. 5.816.000 stranih radnika, od toga 1.607.000 iz država-članica EEZ, a 4.209.000 iz zemalja ne-članica, a iz Jugoslavije 429.000.

To je samo jedan primjer o kretanju radne snage u svijetu. Koji su uzroci, koje su posljedice te pojave u zemlji odlaska, u zemlji dolaska?

b) Promet radne snage

1. Uzroci

U zemlji iz koje se odlazi ponajviše materijalni i psihološki faktori pokreću iseljenje. Postoji nerazmjer između pučanstva što bi moglo biti aktivno i investicija što bi trebale otvoriti nova radna mjesta. Zato je »otići« jedino sredstvo da se izbjegne besposlica.

Emigranti odlaze iz vrlo siromašnih agrarnih krajeva Italije, Portugala, Španjolske, Grčke itd. ili iz razvijenih predjela npr. Jugoslavije i Turske, gdje je nerazmjer između ponude i potražnje radne snage dosta naglašen. Odlazak je i psihološki dočaran kao da bi zemlja u koju se ulazi bila neki Eldorado: emigrant ne bi tu samo našao rada i zaradu mnogo veću nego u domovini, nego bi mogao »životno uspjeti«, osigurati svojoj obitelji u rodnom kraju znatno bolje životne prilike. Taj psihološki značaj tumači onu jaku sklonost k štednji i odvažnom radu emigranata. Svaki neuspjeh bi često mogao zauzeti dramatske razmjere.

U zemlji u koju se ulazi uvoz radne snage ovisi o demografskim i ekonomskim faktorima. Industrijski razvijene zemlje trebale su uvesti radnike jer im je natalitet bio u opadanju od početka XX. st. To se osjetilo najprije u Francuskoj. K tomu su pridošli i drugi razlozi: ubrzanje industrijskog razvoja, nastojanje da se porezi što više protegnu na što brojnije aktivno stanovništvo, produženo školovanje itd.

Pošto su Zapadno-evropske zemlje iscrpile radnu snagu svojih susjeda, pozvale su onu iz daljih područja, iz Jugoistočne Evrope, Turske, Afrike, Antila ... Posrijedi je bila računica.

Zanimljiva je statistika o razvoju zaposlenosti u Evropskoj ekonomskoj zajednici — 9 država članica.³

² Commission des Communautés Européennes. *Emploi de travailleurs étrangers — 1979*. Décembre, 1980, str. 5.

³ Ondje, str. 3.

Bilo je	1975. g.	1979. g.
<i>civilno zaposlenih</i>	83.299.000	85.830.000
od toga migranata iz EEZ-a	1.616.000 (1,9%)	1.589.000 (1,9%)
izvan EEZ-a	6.184.000 (7,4%)	5.758.000 (6,7%)

Najveći je potrošač radne snage Z. Njemačka. U njoj je bilo

	1975. g.	1979. g.
<i>civilno zaposlenih</i>	20.095.000	20.573.000
od toga iz EEZ-a	432.000 (2,2%)	434.000 (2,1%)
radnika izvan EEZ-a	2.071.000 (10,3%)	1.933.000 (9,4%)

Očito je da se broj stranih radnika smanjio kroz zadnjih 5 godina u EEZ-u i u najvećem potraživaču — Z. Njemačkoj kao i drugdje. Ta recesija radne snage postavlja mnoge probleme. Čovjek-radnik se ne može promatrati kao »predmet na tržištu« s kojim se postupa po načelu ponude-potražnje slobodne trgovine te prihvaća i otpušta po volji.

Strana radna snaga se kreće određenim tokom prednosti: Iz Grčke, Jugoslavije i Turske najviše se odlazi u Z. Njemačku, iz Portugala u Francusku, dok se iz Italije iseljeničke kolone šire poput lepeze po Z. Evropi.

Iz Jugoslavije je odlazilo godišnje na rad u Z. Njemačku:⁴

1958. g.	1968. g.	1969. g.	1970. g.	1971. g.	1978. g.	1979. g.
3.400	76.800	192.200	202.400	113.300	2.600	5.730

Ta je radna snaga, naravno, mlada. I žene-radnice su sve brojnije zastupane. I čitave obitelji su se sve više iseljavale.

2. Posljedice

U zemljama odlaska te su seobe ublažile demografski pritisak i postale privremeni lijek protiv nezaposlenosti; no odlaskom mlade radne snage između 20 i 35 godina aktivno se stanovništvo naglo smanjilo. Povećalo se pučanstvo ispod 15 i iznad 65 g. Sela su ostala pusta, bez mladosti, bez budućnosti. Jedino što se isplativa bilanca popravila. Emigranti su slali svoju ušteđevinu u domovinu i države su pokrile tim doprinosom često znatan dio svoga uvoza.

U zemljama dolaska strana radna snaga postala je važan faktor za industrijski razvoj, npr. Francuske, Švicarske i Z. Njemačke. Doseljeni radnici postali su ne samo nadopuna aktivnom stanovništvu, nego i radna snaga za posao koji su domaći radnici odbijali: rudnici, javni radovi, građevinarstvo, kućni poslovi...

⁴ Ondje, str. 10.

Određeni je broj imigranata poslužio da poveća elastičnost tržišta radne snage i ublaži posljedice recesije. Nekada se umanjila kriza industrijske recesije tako da su se seljaci koji su bili zaposleni u industriji vraćali k masi seljačke radne snage. U naše vrijeme poigralo se s radnicima-imigrantima koji su u krizi od 1973. g. gubili posao i trebali se povratiti u zemlju odlaska. Očit je primjer Švicarska i Z. Njemačka. To je tim lakše, ukoliko je imigraciona politika ekonomskoga značaja kao u tim dvjema državama; tim delikatnije, ukoliko se olakšava dolazak obitelji, koje se nastoje asimilirati kao u Belgiji i Francuskoj. Stanovništvo je poraslo u Francuskoj 1970. g. za 480.000, od čega je bilo 100.000 novorođenih stranog podrijetla, zatim 170.000 novih useljenika, dakle 270.000 ili 56% prirasta Francuske sačinjavali su stranci.

Treba napomenuti da doseljeni radnici susreću katkada ili češće, to ovisi o krajevima, teške probleme, kao npr.: *stambene*: stanuje se u nezdramim predgrađima; *društvenopsihološke*: zbog razlike u kulturi, vjeri... na udaru su rasističke reakcije i ksenofobije autohtonoga pučanstva, npr. iznajmljuje se stan isključujući »psa i stranca«; *odgojni*: u školama gdje se malo vodi računa o djeci stranih radnika; *politički*: izvrgnuti su negativnom postupku zbog intolerancije i straha, kao u Švicarskoj.

Posebno je žalosno poglavlje emigracije »na crno«, tj. bez dozvole boravka i rada, iskorišćene s raznih strana.

Situacija je bolja kada se radi o imigrantima iz zemalja Evropske ekonomske zajednice. Rimski ugovor je 1957. g. utvrdio slobodno kretanje radnika unutar te Zajednice (čl. 48. i 51.). Primjena od 15. XI 1968. (čl. 1.) stvarno omogućuje to slobodno kretanje i izjednačuje doseljenika s domaćima. Ipak su stvarne zapreke toj primjeni, jer je slobodno kretanje često uvjetovano mogućnošću da se nađe stan, posebno kada se i obitelji seli. Isto tako mnogo ovisi o stupnju profesionalne izobrazbe.

Trebalo bi zajednički bolje programirati politiku rada bilo u EEZ-u ili inače u Evropi i drugdje, tako da se načini humana migraciona politika, koja će biti korisna i zemljama odlaska i zemljama dolaska, a napose migrantima i njihovim obiteljima.⁵

To je osobito važno za Hrvate koji su zbog posebnih povijesnih okolnosti izrazito migracijski narod. Ne živi li i danas više od 1/3 Hrvata izvan domovine?

No osvrnimo se sada na Crkvu, njezinu ulogu i misiju u seobama industrijskog razdoblja.

OBLIKOVANJE SELILAČKE CRKVE XIX I XX STOLJEĆA

Seobe u eri industrijalizacije oblikuju Crkvu kao zajednicu Božjega naroda u pokretu i zahtijevaju prikladne pastoralne metode da bi se taj narod mogao razvijati bilo gdje se nalazio. Poučni su primjeri Evropljana u USA kao i suvremena urbanizacija.

⁵ Up. R. Benichi-G. Torres, *Les migrations européennes*, u *Civisme européen*, 4/1 décembre 1972; *Vivre aujourd'hui. Périodique de l'ACI* — Bruxelles, 2, décembre 1977.

1. Prekooceanske seobe Evropljana u USA

USA su postale klasična zemlja za migrante. Seli se bez prekida, od 1840. do 1880. g. uselilo se u USA 10.000.000, od 1880. g. do 1930.: 40.000.000, od 1930. g. useljavanje se nešto smanjilo jer je bilo zaustavljeno u ekonomskoj krizi 1929—1930. g. Između 1955. i 1963. g. u USA se uselilo godišnje oko 36.000 Evropljana.

Može se reći da su te migracije iz Evrope u USA bile najjača živa struja koja je prešla Ocean. Od 1820. do 1950 g. stiglo je iz Evrope u USA 33.000.000; dakle, većina je imigranata bila evropskoga podrijetla. Stanovništvo USA povećalo se za 100 godina — 1855—1955. — od 26.000.000 na 165.000.000.

Katolici su počeli stizati u USA osobito između 1880. i 1930. g., dok su protestanti iz Velike Britanije i Skandinavije bili brojčano jači prije 1880. g. Irci su stigli prvi, bilo ih je više od 4.000.000, a bili su barem 2/3 katolici. Nijemci su počeli dolaziti oko 1830—1850. g. Dostigli su vrhunac 1882. g.: 117.000. Katolika je bilo 40%. Poljaci, većinom katolici, njih oko 400.000, našli su u USA novu domovinu. Talijani se brojno useljavaju nakon 1880. g. tako da ih je uselilo u USA oko 5.000.000 u razdoblju 1880—1940. g. Treba još spomenuti Portugalce, Španjolce i različite grupe iz nekadašnje Austro-Ugarske, dakle: Hrvate također. Velika većina hrvatskih iseljenika stigla je između 1890. i 1914. g. Najviše 1907. g.: 83.000. Drži se da je 1910. g. oko 400.000 Hrvata živjelo u USA.

Koje su značajke te imigracije?

a) Prije svega ova se imigracija grupirala *nacionalno i regionalno*. Čitava sela sa svojom strukturom prešla su Ocean i nastanila se u istoj četvrti ili gradu, npr. Irci u Bostonu, Nijemci u Milwaukeeu.

b) Bila je *gradska*. Malo se naselilo po selima USA, jer je zemlja bila već zauzeta nakon 1880. g. I vjerski su razlozi utjecali na to: doseljenici su u gradovima lakše gradili crkve, oblikovali svoju zajednicu i dobili svećenike.

c) Sprovela se *društvena kontrola*. Skupine doseljenika, različite po kulturi, jeziku i vjeri od zemlje u koju su se doselile, da bi preživjele, osnivale su svoje vlastite ustanove: škole, trgovine, novine, kulturna i karitativna društva. Razvio se jaki osjećaj zajednice i društvene kontrole nad pojedincima koji su trebali svoju grupu da se ne bi izgubili u velikim gradovima. Tako im je skupina nametnula određena stroga pravila, npr. da se pod prijetnjom isključenja obavljaju vjenčanja unutar same skupine, pohađaju nacionalne škole itd.

Među faktorima koji su vršili tu kontrolu župa je, možda, bila najjači faktor. Vjera je u svom ritualu i arhitekturi odražavala nacionalnu grupu. Uz to je često bio kler jedini intelektualni elemenat koji je svojim ugledom prelazio okvir svećeničke službe i često društveno kontrolirao skupinu, posebno na području vjerske prakse, ženidbe i škole.

d) Crkva je organizirala za doseljenike *nacionalne župe* s personalnom jurisdikcijom i tako je teritorijalna pripadnost postala drugotna. Ovakva župska ustanova bila je od posebna značenja. Spasila je vjersku praksu gradskih masa. Bilo je i gubitaka za vjeru, jer je ona ugrađena u društveno tkivo, te kad se ono rastvara, i vjera će se vjerojatno rastvoriti. Crkva je u USA nastojala blokirati društveno-kulturni okvir kod doseljeničkih grupa, poštujući nacionalno-jezično načelo, i u tom okviru sačuvati i razviti vjeru u periodu prijelaza te tako pripremiti integraciju u novu američku sredinu. Zahvaljujući toj metodi američka katolička Crkva danas je dosta brojna i jaka.

Ondje gdje nije bilo nacionalnih župa i društvene kontrole, bilo je gubitaka za Crkvu ili prijelazu u druge vjeroispovijesti, npr. mnogo je Iraca, raspršenih na poljanama Juga, u početku prešlo na protestantizam. Čini se da se oko 50% Talijana udaljilo od Crkve zbog nedostatka svećenika.

Dakle, prekooceanske seobe Evropljana u USA nisu po sebi bile negativne za vjeru i Crkvu osim ondje gdje su doseljenici bili slabo zaštićeni u novoj sredini i slabo ili nikako vjerski pastorizirani. Pozitivni doprinosi te imigracije ispisali su svijetle stranice američke crkvene povijesti.

2. Suvremena urbanizacija

Stanovništvo evropskih sela raslo je od kraja XVIII. st., no od 1846. g. počelo se smanjivati. U 100 godina sela su izgubila više od polovice svojih stanovnika, koji su se naselili po gradovima. Gradovi su naglo porasli. U 1800. g. nije bilo milijanskoga grada, a već ih je 1912 bilo 13. Danas su brojni.

Protivno od američke imigracije dosta je negativno djelovala suvremena urbanizacija na doseljenike u gradove. Ti došljaci sa sela nisu imali grupe svijesti i povezanosti. Izgubili su vezu s društvenom sredinom gdje su prije živjeli i gdje je čvrsta bila vjera, te su bili uvučeni u bezlični gradski život i izvrgnuti opasnostima rafinirane gradske civilizacije i visokoga standarda ili duboke bijede. Gradske župe su bile nemoćne da prime i uključe doseljenike u živu župsku i kršćansku zajednicu. I kler, oblikovan po starome, nije mogao odgovoriti novim prilikama i potrebama. Tako su se mnogi doseljenici dekristijanizirali. Tipičan je primjer Bretonaca, koji su poznati po svojoj čvrstoj vjeri i odanosti Crkvi. U Parizu ih je 90% napustilo vjersku praksu.

Selilačka pojava nije nužno negativna, ali predstavlja kušnju za vjeru i Crkvu kao i svaka veća promjena, iako može dosta koristiti vjerskom proširenju i učvršćenju, ako se pravilno ocijeni, ako se navrijeme pronađu nove metode rada i oblikuje živa Crkva kao bratska i univerzalna zajednica Božjega naroda u pokretu.

Crkva je postala toga svjesna. Trgla se je. Rim je pokušao dati stvarne upute i uspješno oživjeti dušobrižnički rad među seliocima u interkontinentalnim razmjerima. U povijesti Crkve otvorena je stranica novoga misionarenja.

3. Temeljni zakon selilačke Crkve

Iako bi bilo vrijedno promotriti brigu Crkve za iseljenike i njezine smjernice od Lava XIII. do Ivana Pavla II, ipak ćemo se ovom zgodom kratko zaustaviti na djelovanju Pavla VI, koji je nastojao ostvariti pastoralnu obnovu što ju je poduzeo II. vatikanski koncil:

»Uistinu, II. vatikanski koncil, pošto je preporučio posebnu skrb za vjernike 'koji žive u takvim uvjetima u kojima ne mogu imati redovitu pomoć ili su posve bez pomoći, kao što je slučaj s mnogim seliocima, prognanicima i izbjeglicama', zdušno je potaknuo biskupske konferencije, osobito nacionalne, 'da se marljivo zauzmu za pitanja koja su tim ljudima najhitnija te da, složni u ciljevima i u naporima, prikladnim sredstvima i odredbama za duhovnu pomoć savjetuju i pomažu' (usp. *Gaudium ex spes*, 4—6, 25—26). Koncil pak, uz ostale poticaje biskupima, kaže i ovo: neka se živo brinu za sve ljude, ma koje dobi, položaja ili narodnosti bili — kako za domoroce tako za prolaznike i strance« (Pavao VI).⁶

Pio XII. se zalagao za prava iseljenika i izbjeglica. Zato je potpisao 1. VIII. 1952. apostolsku konstituciju *Exsul Familia*, da ponajprije osigura dušobrižništvo emigrata i tako im sačuva vjeru i čudoređe. Pavao VI. je posuvremenio tu konstituciju i njegov *motu proprio* od 15. VIII. 1969. potvrdio je odredbe koje je izradila Sv. kongregacija za biskupe: *Uputu o pastoralnoj brizi za migrante — Instructio de pastorali migratorum cura*, od 22. VIII. 1969.

Novi *motu proprio Apostolicae Caritatis* (1970. g.) ujedinio je sve urede Sv. Stolice koji su se bavili s ljudima u pokretu u Papinsko vijeće za dušobrižništvo selilaca i turista — Pontificia Commissio de spirituali migratorum atque itinerantium cura — u okviru Sv. kongregacije za biskupe. To vijeće je izdalo *Pismo biskupskim konferencijama o Crkvi i svijetu u pokretu* (1978. g.), a Pavao VI. ga je odobrio. U njemu se kratko zaočrkuje problematika i briga Crkve za selioce.

Za pontifikata Pavla VI. održan je u Rimu Prvi evropski sastanak za emigraciju (1973. g.) i bio pripremljen »Prvi svjetski kongres za dušobrižništvo selilaca i turista«, ali je zbog njegove smrti održan poslije, u ožujku 1979. g.⁷

Ti dokumenti jasno pokazuju na intimnu strukturu i njezin temeljni životni zakon da u Crkvi i nema stranaca, nema tuđinaca, nego samo Božja djeca u pokretu.⁸ Crkva je tako Crkva u pokretu, selilačka Crkva. Ta pokretljivost potiče prema jedinstvu narodâ i svega svemira u kojemu Božji Dub divnom providnošću upravlja i obnavlja lice zemlje.

Svaki čovjek treba biti građanin neke države i ima pravo na domovinu kojom je povezan ne samo podrijetlom i krvi, nego i duhovnim i kultur-

⁶ *Motu proprio Pastoralis migratorum cura*, u *Katolička Crkva i Hrvati izvan Domovine*, Zagreb, 1980, str. 13—14 ili u *Uputa o pastoralnoj brizi za migrante*, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 25, Zagreb, 1969, str. 5.

⁷ Usp. *Katolička Crkva i Hrvati izvan Domovine*, str. 12.

⁸ *Pismo biskupskim konferencijama o Crkvi i svijetu u pokretu*, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 52, Zagreb, 1978, str. 14, 22, 25.

nim vezama. No kada neka država zbog nedostatka sredstava i velikog broja građana ne može svojim građanima osigurati potrebna materijalna i duhovna dobra, onda čovjek ima pravo da se iseli, da izabere u inozemstvu novi dom i stekne dostojnije uvjete života. Isto je pravo u slučaju da država postavlja uvjete koji povređuju ljudsko dostojanstvo. Takvo pravo pripada ne samo pojedincima, nego i čitavim obiteljima. Zato treba stvar urediti tako da se migrantima potpuno osigura zajednički obiteljski život, vodeći računa o stanu, odgoju djece, uvjetima rada, socijalnom osiguranju i poreskim obavezama. Ipak to pravo nije apsolutno, nego je ograničeno važnim objektivnim razlozima općega dobra. Građani imaju pravo i dužnost da prema svojim mogućnostima doprinesu pravom poretku svoje domovine.⁹

Ako se netko seli u drugu državu i narod, onda treba cijeniti baštinu jezik, običaje toga naroda. Bilo da ostane privremeno, bilo stalno, mora se postupno i dragovoljno uključiti u novo društvo i naučiti jezik zemlje gdje boravi. To ne znači da se imigranti odriču sebe; oni nose sa sobom svoj način mišljenja, svoj jezik, kulturu i vjeru. Njihova je to baština koja će potrajati i izvan domovine.¹⁰ Dakako, treba voditi računa i o toj baštini te omogućiti razvitak koji odgovara potrebama emigranata, a ne nekim izmišljenim programima. Te su potrebe osnovno načelo, koje bi trebalo ravnat i radom Crkve; na žalost, ono se dosta ne poštuje i praktično se često krši.

Opća i mjesna Crkva trebale bi zajednički uskladiti službu. Osobito mjesne Crkve su pozvane da pridonese svoj udio u duhu univerzalnosti i temeljnoga zakona selilačke Crkve.¹¹ Pavao VI. je sažeto prikazao ulogu mjesnih Crkava iz kojih se seli i u koje se seli u govoru što ga je održao sudionicima I. evropskoga sastanka za dušobrižništvo iseljenika 18. X. 1973. u Rimu:

a) *Mjesne Crkve* iz kojih se seli — terminus a quo — treba da razvijaju, pomlađuju ili iznova stvaraju dušobrižničke službe koje će pripraviti radnike i njihove obitelji pri seobi ili će ih pratiti. Suvremenoj pokretljivosti svijeta mora odgovoriti dušobrižna pokretljivost Crkve. Zato treba upotrijebiti materijalna sredstva i rasporediti apostolske snage na zaista važne strateške točke prije nego bude prekasno.

b) *Mjesne Crkve* u koje se seli — terminus ad quem — treba da uslužno i iskreno rješavaju pastoralne probleme. Moglo bi se još više providati, pripraviti i primiti evanđeoskih radnika za tu novu žetvu.

Prvi prijem i pratnja useljenika vrlo su važni da bi se useljenik od početka uključio u novu sredinu. Nije lako domaćim građanima razvijenih zemalja primiti došljake, slušati ih te od njih nešto prihvaćati. Ali je to potrebno, da bi došljaci bili i ostali što jesu i shvatili kako se mogu uključiti u novu zajednicu.

⁹ Uputa o pastoralnoj brizi za migrante, K. S., Dok. 25, str. 12—14.

¹⁰ Ondje, str. 14—15.

¹¹ Ondje, str. 27—37.

Metoda zapovijedanja i demagogije ne vrijedi, treba je odbaciti. Crkveni poglavari i svećenici moraju bolje surađivati i omogućiti da se postigne jedinstvo u svakoj zajednici selilaca i među različitim zajednicama.

Solidarnost treba ubrzati stvaranje istinskoga zakonika o radnicima koji će jamčiti prava: osobna, na rad i stručnu izobrazbu, obiteljski život, školovanje djece, socijalno osiguranje, slobodu govora i udruživanja. Radi se o ljudima strancima s kojima se Krist poistovjećuje (Mt 25, 35), a ni pošto o jeftinoj radnoj snazi useljenika.

Gotovo svi useljenici nose sa sobom određene vjerske vrednote. Treba mnogo strpljivosti u nastojanju da se povežu starinski vjerski običaji s novim elementima tako, da vjera bude zaista živa i sazrije u imigrantima. — Uz iskreno povjerenje i jedinstvo između Crkava iz kojih se dolazi i u koje se seli bit će jedino uspjeha i svjetlo će Božje samo tako obasjati narode.

Zato treba rušiti zapreke rasizma kao i bedeme ekonomske i političke sebičnosti. Kršćanske zajednice što strepe da će izgubiti svoju cjelovitost bit će zrelije i ekumenske kad prihvate migrante i izgrade pravo zajedništvo po načelu da se i »drugi prizna i da se živi s drugim«. Taj ideal je zacrtan u Isusovim riječima koje izražavaju zajedništvo Oca i Sina u Duhu: »Ta sve moje tvoje je, i tvoje moje« (Iv 17, 10).¹²

Istina, te riječi Pavla VI. iako nisu još ostvarene, poziv su svima: prvo, onima koji unutar Crkava snose odgovornost i vode, ali i svima kršćanima i nekršćanima, da bi se zaista humanizirao život u kojemu će svatko biti potpomognut i ljubljen kao brat od brata. Crkva poziva također na osobit način one koji vrše javne službe da nastoje kako bi države priznale vrijednost različitih kultura selilaca i mogućnost da se ostvari koegzistencija i suradnja među raznim etničkim skupinama.¹³ Tako je zacrtan veliki ideal bratstva među narodima u eri industrijalizacije, ideal mira među ljudima, što se pokreću da traže rada i kruha drugdje, znajući da nisu stranci nego pripadnici istoga Božjega naroda smještena po cijelom planetu.¹⁴

¹² Usp. *Crkva u novoj seobi naroda. Prvi evropski sastanak o dušobrižništvu za migraciju, u Rimu 1973*. Kršćanska sadašnjost, Znakovi i gibanja 11, Zagreb, 1974, str. 9—12.

¹³ *Uputa o pastoralnoj brizi za migrante*, str. 43.

¹⁴ Usp. *Glaube im Übergang zur Industriegesellschaft*. Herausgegeben von Michael Benoit und Friedrich Heyer. Heidelberg, 1979. To su akta Južnoevropskog teološkog seminara IV. — Das Theologische Südosteuropaseminar IV, koji je održan u Šibeniku, 31. VIII. — 6. IX. 1978.

STRUKTURIERUNG EINER KIRCHE VON WANDERERN IN DER EPOCHE DER INDUSTRIALISIERUNG

Zusammenfassung

Wenn wir die Entwicklung der Menschen betrachten, dann erscheint uns die Migration als ein Phänomen, das ständig die Menschen in ihrer Geschichte begleitet und erleichtert die Entwicklung des Menschen. So verwirklicht der homo viator das Wort Gottes, das am Anfang der Bibel steht, von der Wanderung und der Beherrschung der Erde (Gen. 1, 28). Das gilt auch für die Kirche. So standen das christliche Altertum, das Mittelalter und die Neuzeit im Zeichen der Migration.

Die Epoche der Industrialisierung eröffnete die Tür zur massiven Migration. Die Industrieländer Europas zum Beispiel hatten keine genügende Anzahl von Arbeitskräften für eine schnellere industrielle Entwicklung. Sie luden die Gastarbeiter ein. Andererseits verliessen die Arbeiter ihre Heimat, weil sie keinen Arbeitsplatz oft fanden. Im Ausland begegneten sie und ihre Familien vielen Schwierigkeiten.

Die Dehumanisierung der Gastarbeiter ruft nach der Strukturierung einer Kirche von Wanderern und Brüdern. In diesem Sinn bestätigte Paulus VI am 15. VIII. 1969 die Instruktion »De pastorali migratorum cura« — Über die Sorge für die Migranten, die die Kongregation für die Bischöfe vorbereitet hatte. Die Instruktion ist wie ein Grundgesetz, das die Migration regeln möchte.

Die Migranten gehören zum Volk Gottes in Bewegung. Es gibt keine Fremden, sondern die Kinder Gottes einer Familie, und die Bewegung der Völker führt durch die Aktion des Heiligen Geistes zur Einheit aller Völker. Auf diese Weise sollte die Migration kein negatives Phänomen sein. Die göttliche Vorsehung erneuert damit die Kirche und die Erde. Wir brauchen eine bessere Zusammenarbeit der Christen und aller Menschen, um unseren Brüdern — den Migranten — zu helfen.